

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך חנדל הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה
החשובה
רודפת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ד"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגנדי שיעור "דף היומי" בראשות הגרונ"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחומי זיסר

גליון מס' 348

פסחים ה'-י"א

בס"ד, כ"ב טבת תשס"ו

השבוע בגליון

מהו נוסח ברכת "בדיקת חמץ"?

- גוי שאכל קדשים חייב מיתה!?
- האבן שנמצאה בהר הבית
- חברת ביטוח המבטחת מוצרי חמץ
- ברכת המצות - "על" או "ל"?

- נוסח הברכה לפי ההרגשה
- תפילין של יד ושל ראש, מצווה אחת גדולה
- איסור חמץ אחד - שתי הגדרות שונות

דף ג/ב ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים
גוי שאכל קדשים חייב מיתה!?

עם תחילת מסכת פסחים לומדים לומדי הדף היומי את המעשה המפורסם, על הנכרי אשר הצליח להערים על היהודים ולאכול מבשר קרבן הפסח. היטב חרה הדבר לרבי יהודה בן בתירא, עד שהתגלגלו הדברים כך, שהיה זה חג הפסח האחרון של הנכרי עלי אדמות. על מה ולמה נגזר דינו למיתה?

אכן, גוי העובר על אחת משבע מצוות בני נח חייב מיתה, אך האם מעשהו היה מנוגד למצוות בני נח? על מדוכה זו ישבו אחרונים רבים, ולהלן תשובות אחדות מבית מדרשם. בעל ה"מנחת חינוך" (מצווה י"ד) כותב, כי לשיטת הסמ"ג, איסור התורה לגבי קרבן פסח, "תושב ושכיר לא יאכל בו", מתייחס ישירות אל הנכרי, לא רק אל היהודי המאכילו, ונמצא שעבר הנכרי עבירה.

ברם, הרמב"ם ו"החינוך" חולקים וסוברים, כי איסור זה אינו מתייחס אלא ליהודי המאכיל את הנכרי. לפיכך מסביר ה"מנחת חינוך", כי הנכרי עבר על איסור גזל! הלמאי? מפני שהקרבן שייך ל"ממון גבוה", לקב"ה והוא מקנה זאת לרשאים לאוכלו, ואילו הגוי, שאינו רשאי, הרי הוא גזלן באוכלו את הקרבן.

הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד ("קובץ שיעורים" ח"א פסחים ו') נוקט בגישה דומה אך מטעם שונה - הנכרי גזלן, לפי שגזל מבני החבורה שנמנו על הקרבן, אותם רימה והטעה כי יהודי הוא, וגזל מהם את בשר הקרבן (עיי' חידושי ר' שמואל פסחים ג/ב שהאריך בנידון).

המהר"י אסד (שו"ת "יהודה ועלה" או"ח סי' נ"ה) מעלה אפשרות, כי הנכרי עבר על איסור אכילת בני מעיים. במסכת חולין (נ"א) מבואר, כי נכרי אינו רשאי לאכול בני מעיים של בהמה שנשחטה, מפני שעבורו הם נחשבים "אבר מן החי" נראה בהרחבה גליון 248 חולין לגא מאמר "לתת לעזרת הרומניה את שיירי הצילנטי". אמנם הוא לא אכל את בני המעיים, אך קרבן הפסח התבשל על כרעיו ועל קרבו ובכולו נבלע טעם "אבר מן החי". עבר, איפוא, הנכרי על איסור "אבר מן החי", שהוא משבע מצוות בני נח. [אף על פי שאין בו "שיעור", לבן נח לא ניתנו שיעורים, כמבואר ברמב"ם הל' מלכים פרק ט']. תירוץ מרתק ביותר נמצא בספר "מעיל שמואל" (כאן).

האבן שנמצאה בהר הבית: הסבר זה מבוסס על עדותו של יוסף הכהן, יוסיפון, אשר אומתה במהלך הדורות, כי הורדוס המלך ציווה לחקוק אזהרה חמורה על אבן גדולה, לפיה, בל יהיו נכרי להציב את כף רגלו במקום המקדש בהר הבית. כה נכתב בחוברת "אבני זכרון" (אות תשכ"ח): "הר' נתן זמן הלוי ספיר ז"ל, יליד ירושלים, ובנו של בעל אבן הספיר (הלא הוא הנוסע הנודע ר' יעקב ספיר) מספר לנו "בלבנון" שנה שמינית תרל"ב: זה לא כבר חפרו הבונים בהר הבית וימצאו אבן אחת גדולה ג' על ג' אמות, ועליה חקוק בכתב ולשון יונית העתיקה: "מפה והלאה לא תדרוך כף רגל איש נכרי, ואשר לא ישמע את הפקודה הזאת - עוונו ישא ודמו בראשו". כאמור, מעדותו של יוסיפון עולה, כי הורדוס ציווה לחקוק זאת. אכן, במשנה במסכת כלים (פרק א' משנה ח') נאמר: "החול מקודש ממנו, שאין נכרי וטמא מת נכנסים לשם", אך אין מבואר, מה עונשו של נכרי העובר על איסור זה. נמצאנו למדים כי

דבר האו"ן

ניצרו את הכרטיס!

יש לו סיבות רבות לבכות, והוא אכן עשה כך. בכה כמו תינוק.

הוא ישב בקצה השורה העשירית, ראייתם אותו? **בטוח** שכן. גם אם ישבתם באגף ימין, שמאל, מרכז, דרום או צפון, באולמות הצפייה שבאגפים השונים של הבניין, במוקדי השידור השונים בארץ ובעולם, מפני שהוא ושכמותו מלאו את האולמות. לבכות מאושר זו לא בושה. לבכות מאושר ללא בושה בוכים רק בחברת המשפחה הקרובה. זה בדיוק מה שקורה עכשיו, ברגעים אלו.

יש יומן המתנהל לפי ימים, יש יומן המתנהל לפי שעות, ואני רושם יומן לפי דקות, חושש שאחמיץ רגשות ורגעים הסטוריים, שאחר כך לא אצליח לשחזר. התחלתי עוד בכניסה לירושלים.

18:05: הדרך התלולה עמוסה באנשים שמחים. צפוף בכניסה לירושלים. איש גדול מוציא את ראשו מן החלון ושואל: "יגם אתם לשם?". לא צריך לשאול "לאיפה?", פשוט עונים "כך" ומחייכים.

18:15: הכניסה לחניון בנייני האומה פקוקה. גם אם יש לך כרטיס לחניון האחמיים, זה לא מסייע לפנות את הפקקים. קל וחומר כאשר אין בידך אחד שכזה.

18:20: כניסתי אושרה על ידי גברתן. אני מנסה להציץ בפניו לאור פנסי הרחוב, האם גם הוא מחייך? אינני יודע. בו ברגע מבליחה בראשי מחשבה, אולי הוא מצאצאיו של השומר שעמד לפני מאות רבות של שנים בפתח בית המדרש ולא נתן לתנא הלל להכנס. עכשיו הוא מכפר על חטאי סבו. כולם נכנסים.

18:30: הדלתות הענקיות נפתחות לרווחה. בו ברגע איבדתי את חשבון הדקות. כובד המעמד נחת עלי באחת והזמן נגלם כלא היה. הוד קדומים, השורה על כינוסי תורה כבירים, אפף את האולם. כדי שלא אשכח עדי הוכן לחלל הדף היומי, נקש מאן דהוא קלות על כתפי.

עילוי נשמת

אליעזר צבי אדל ז"ל
הר"ר ב"ר אברהם יצחק ז"ל
נלב"ע י"ח טבת תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י זוגתו מרת רחל לאה אדל תחי' - פי"ת והילדים שיחיו

עילוי נשמת

יידל עליזה מי-זהב ע"ה
מרת בת הר"ר מאיר ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בניה ידידינו הר"ר מנחם, גבריאל ואוריאל מי - זהב ומשפחותיהם שיחיו

עילוי נשמת

יהודה לקס ז"ל
הר"ר ב"ר שלום ז"ל
נלב"ע כ"ב טבת תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י זוגי מרת חנה לקס תחי' - גבעת שמואל ילדיו י. לקס שוהם, נ. לקס יד מרדכי, ד. קליין ומ. בוקובה - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

הקדוש רועי יעקב הי"ד בן יבדלחט"א ר' דוד חיים ונחמה הי"ו
נלב"ע בדמי ימיו כי טבת תשס"ד ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

הורדוס חוקק, שנכרי העובר על איסור זה ייהרג, ולפיכך הרגוהו ונעייש שביאר אם הרגוהו מחוק המלך בלבד, או שיתכן מפני מצוות שמירת המקדש. וכן עדיין צ"ע מנלן שנכנס למקדש, הרי פסח נאכל בכל העיר. עייש בכל דבריו. ועייש בציון ובסוגיין, שגם הוא תירץ שהרגוהו על שנכנס לעזרה בטומאה, על פי הסוגיה בסנהדרין פ"א.

דף ו'א יחד לו בית

חברת ביטוח המבטחת מוצרי חמץ

בגמרתנו אנו למדים, כי בפסח אסור ליהודי להשהות חמץ, אף שאינו שלו, אם קיבל עליו אחריות. לפיכך, יהודי שקיבל אחריות שמירה על חמץ של גוי, עובר על איסור התורה "בל יראה ובל ימצא".

מתוך הלכה זו ראוי לדון במציאות הרווחת בימינו.

כידוע, יהודים שבבעלותם מפעלי חמץ מוכרים לנכרי את החמץ שברשותם טרם בא הפסח, כדי שלא ייכשלו חלילה באיסור חמץ, ואף אלו שאינם חרדים מפני איסור התורה יודעים, כי יבולע לממונם אם לא יעשו כן, מפני ששומר תורה ומצוות לא יהין לרכוש "חמץ שעבר עליו הפסח", הלא הוא חמץ שבתג הפסח היה בתזקת יהודי, שהרי "חמץ שעבר עליו הפסח" אסור בהנאה.

ברם, מעקב אחר ההתנהלות העסקית עלול לגלות, כי לכאורה, אין די במכירת החמץ לבעלות נכרי, שכן, בדרך כלל המפעלים מבוטחים בחברת ביטוח. אם חברת הביטוח שהמפעל מבוטח אצלה, בבעלות של יהודי, לא הועילה מכירת החמץ. כלומר, בעל המפעל ניצל אמנם מאיסור חמץ, אך החמץ עצמו יהא אסור בהנאה אחר הפסח, מפני שבעל חברת הביטוח היהודי קיבל עליו אחריות...

נמצא, שבעל המפעל מכר את החמץ לגוי ובכל זאת החמץ אסור בהנאה. האמנם כן? זאת ועוד, מה יעשה יהודי בעל חברת ביטוח החפץ להמנע מאיסור? כלום עליו להודיע לכל לקוחותיו, כי לתקופת הפסח הוא מסיר את אחריות חברת הביטוח על החמץ המבוטח בחברה?

ובכן, כאשר נעייין היטב בסוגייתנו נמצא, כי למקום שהות החמץ חשיבות מרכזית בהגדרת איסור "בל ימצא". בגמרתנו נאמר, כי כאשר חמץ של נכרי נמצא ברשותו של ישראל ואחריות ישראל זה על החמץ, עובר הוא על איסור הנלמד מן הפסוק "לא ימצא". ברם, כאשר החמץ אינו מצוי ברשותו של ישראל, אין איסור בדבר, אף על פי שאחריותו עליו. כך לכאורה.

העולה מן הדברים, כי מאחר שחברת הביטוח אינה מאפסנת ברשותה את המוצרים המבוטחים על ידה, הנידון בשטמ ונמוג.

אולם, הרמ"א (שולחן ערוך" או"ח סי' ת"מ סי' א') פוסק, כי ישראל שקיבל על עצמו אחריות שמירה על חמץ, והעביר את החמץ לנכרי אחר שישמור עליו, אינו נמלט מאיסור "בל יראה".

חזר, א"פוא, נידוננו והתעורר - החמץ המבוטח בחברות הביטוח מופקד אצל נכרי השומר עליו, הלא הוא בעליו. המותר הדבר או אסור?

ה"מגן אברהם" (שם סי' ק"א) מבאר, כי ישראל שהעביר את החמץ לנכרי כדי שהנכרי השומר ישמור עליו עבור ישראל, בגין אחריותו עליו, הוא העובר על איסור בל יראה. לאמר, שמירת הנכרי על החמץ עבור היהודי, מכלילה את החמץ תחת אחריות ישראל והדבר אסור. שונה הוא הדין כאשר ישראל מחזיר את החמץ לבעליו, שישמור הוא על החמץ, שבאופן זה אינו עובר איסור, אף על פי שאת אחריותו מן החמץ לא הסיר, ואם יאבד או ייגנב הרי הוא נושא באחריותו.

משכך, הוסר נידוננו מעל שולחן הספקות, מפני שחברות הביטוח אינן שומרות על החמץ ואינן מופקדות על שמירתו, שלל התחייבותן היא אחריות לגורלו. דבר זה אינו אסור.

אמת, ה"ח"ק יעקב" (שם, סי' ק"ה) חולק וסובר, כי ישראל שהחזיר את החמץ לרשות הנכרי, ואחריות נותרת עליו - עובר על איסור, אך אם מעולם לא לקח את החמץ מידינו ומלכתחילה קיבל עליו אחריות בלבד, אינו עובר על איסור לכל הדעות, שהרי מקור איסור זה הוא מן הפסוק "לא ימצא", והחמץ אינו נמצא ולא היה נמצא ברשותו. [ראוי להדגיש, כי דין זה הוא דווקא בחמץ של נכרי שישמור קיבל עליו אחריות, אך בחמץ של ישראל הנמצא ברשות נכרי, יש בו איסור מדברי סופרים, אף לפי השיטות שאין בו איסור תורה. עיי' ביאור הלכה שם ד"ה עובר עליו, ועיי' שו"ע הרב שם סעי' א'].

דף ז'א והלכתא על ביעור חמץ

ברכת המצוות - "על" או "ל"?

מדוע נוסח שתי ברכות התפילין אינו זהה? על תפילין של יד מברכים: "אשר קדשנו... להניח תפילין" ועל תפילין של ראש: "אשר קדשנו... על מצוות תפילין?" במאמר שלפנינו נדון גם בכך.

מהו נוסח ברכת "בדיקת חמץ"? בכך דנים האמוראים בגמרתנו. יש אומרים כי נוסח הברכה הוא "לבער חמץ", ויש אומרים "על ביעור חמץ". מאחר שברכת המצוות נאמרת טרם עשיית המצוה, למעט מצוות בודדות, נחלקו האמוראים אם הלשון "על" משתמעת גם על מעשה עתידי. כלומר, הנוסח "לבער חמץ" משמע, שעומד לבער את החמץ, ברם, הנוסח "על ביעור חמץ" יכול להשתמע כברכה על ביעור חמץ שנעשה ולא שעתיד להעשות. הגמרא מסיקה: "והלכתא על ביעור חמץ", והראשונים דנו אם כוונתה שיש לומר נוסח זה דווקא, או שמא היא מכריעה, כי שתי הלשונות טובות לברכה (עיי' רש"י, תוס', רמב"ן ועוד).

בעלי התוספות מציינים: "ויש טעם בברכות, ור"י לא מצא טעם לכל הברכות". כלומר, קיים טעם לכך שברכות שונות מנוסחות באופן שונה, אך לא עלה בידי ר"י

פניתי לעברו. דובון ירוק הכפיל את ממותו ומבט על כפות ידיו הבהיר, כי הוא הכריע היום שניים או שלושה מוטות ברזל. מסגר? פנצ'ר מאכער? מי יודע?

- "תגיד" הוא שואל ומצביע על יהודי עטור זקן העומד במרחק מה מאיתנו, "זה רבי מאיר שפירא?"

- "לא אדוני. זה רכו איזור הדרום של מאורות הדף היומי".

- "לא משנה" הוא מחייך באושר. "אני עוד אפגוש אותו".

- "לא משנה" אמרתי לעצמי, "העיקר שהוא יודע מה זה הדף היומי, זה מה שרצה רבי מאיר שפירא זצ"ל ובכך הוא הצליח". היהודי הזה העניק לאנשים ששמעו את השיחה הבנה חודרת, עד להיכן הגיע הדף היומי. לכל הרבדים, לכל המקומות.

אחר כך ראיתי אותו מוחה כפיים בהתרגשות, כף גדולה אל כף גדולה, וירעם האולם ותהום העיר. גדולי ישראל הגיעו לחזק אותו, לעודד אותו. הנה הם, שרי האלפים, ישישים הנושאים על כתפם את משא הדור, טרחו הנה כדי להטביע את לימוד ההלכה בקרב לומדי הדף היומי, לצרוב בנשמתם במעמד היסטורי, את חשיבות לימוד ההלכה.

עוד רבות ידובר על שיעור הדף היומי שנישא במתק שפתיו של הרה"ג ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א. היתה זו פריצת דרך בכינוסים תורניים, התורניים כיוון ערכי, בעל תוכן ומשמעות - אנו כאן, כדי ללמוד תורה. והוא, האיש עם הדובון, ישב ועקב אחר שורות הגמרא, מילה אחר מילה. מגיע לו. הוא כל כך רוצה. מגיע לו מאורות הדף היומי.

כאשר רעם קולו של המנחה, הרה"ג ר' דוד זיכרמן שליט"א, נעו אמות העיניים. עוד אחד מסממני הערכיות. מנחה הערב - תלמיד חכם, מגיד שיעור בדף היומי, המדבר מן הלכא אל הלכא. **המנחה** מצליח לאגד את הלבבות, לאחד את האנשים, לשתף את שאיפותיהם, לבטא את רגשותיהם. ובבוא הרגע, הלבבות כבר רוטטים, הדמעה בקצה העין, הרגליים מבקשות לנוע אנה ואנה, ובעת שהרה"ג ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א מכריז ברטט, עם כניסת גדולי הדור לאולם הכינוסים, "מרן פוסק הדור, הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א", השמחה מתפרצת באחת. זיו פניהם של מנהיגי האומה ואור תורתם מקרין על האולם וחוצה גבולות. ישישים המקדישים את כל חייהם ללימוד תורתנו הקדושה, הבאים להשתתף בסיום מסכת של עמלי יום, מעורכי דין ועד חוטבי עצים, המנסרים את יומם לשניים כדי ללמוד דף יומי עם הלכה.

קולו של החזן העיר אותי מעולם אחר.

באחת הבנתי כי האירוע תם והסתיים. הוא עבר לידי, עם הדובון, "אני שומר את הכרטיס. מזכרת. בימי חיי לא הייתי באירוע כזה. הנה, כתוב לי פה שורה 25 כסא 17".

- "לילה טוב".
- "לילה טוב".

בוקר טוב. חודש טוב. שנה טובה.
עידן חוש בפתחו. ההלכה הופכת לנחלת הכלל, כדי שלא יבכה הילד הדין בליל הסדר, כפי ששר ברטט הרה"ח ר' משה וויינטרוב, במהלך הערב. **לא** שמתעם את השיר הנפלא? באמת מצטער. **תווים** אני עוד לא יודע.

יהודים יקרים!

ניצרו את כרטיס הכניסה לאולם. הוא עוד ישמש כחפץ היסטורי מבוקש, עדות ואות לכינוס רב הרושם במעמד גדולי ישראל, אשר קבעו ללמוד שתי הלכות בכל יום לאחר לימוד הדף היומי.

ובנתיים, פשוט אמצו אל חיקכם את החוברת המופלאה של "מאורות ההלכה", לימדו אותה בביתכם על שולחן השבת, בשיעורי הדף היומי, ונוכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו. אמן.

★ ★ ★
כעת, הפכו את הגליון, קיראו נא את חרוזיו של ידידי היקר, חבר המערכת, הרה"ג ר' אהרן בייפוס שליט"א, וירטט לבבכם.

המנונין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בטור זה.

כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 93-67-570-03
mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה העורך

מענה לשון

דף ז/א פשיטא

פשיטא!

פשיטא - הדין שאמרת פשוט. פעמים מופיע ביטוי זה כתמיהה, ופעמים כקביעת עובדה.

כאשר יופיע זה הביטוי בסיומו של ציטוט דין מברייתא או ממשנה, הוא מבטא את תמיכתו של השואל: פשיטא! דין זה פשוט הוא, ומה חידוש יש בדברך! כאשר הביטוי "פשיטא" מופיע בפתיחת עניין חדש, הוא נאמר בניחותא ומשמש כפתיח לבירור דין. הוי אומר: דין זה שיובא, הוא פשוט וברור ושאלתנו היא מה יהיה באופן אחר. יש לציין, כי על פי רוב, כאשר המילה פשיטא נאמרת בניחותא, רש"י מצוין זאת במפורש. בספר "יבין שמועה" (כלל תצ"ח) מדייק מדברי רש"י, כי בדרך כלל אין מקשים פשיטא אלא כאשר הדין פשוט מצד עצמו ללא צורך להסתייע ממקור אחר.

מענה לשון

דף ו/ב

ח'ד'ש ב'ח'ד'ש'ו ו'ש'ב'ת ב'ש'ב'תו

"תניא: שואליו ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום. ר' שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות." ר' שמעון בן גמליאל סובר שמקדימים לשאל בהלכות הפסח שבועיים בלבד קודם לפסח. כידוע, המלה "שבת" זו משמעות, ובדברי רשב"ג היא מתייחסת לשבעה ימים. המשמעות הרגילה במקרא ובלשון חכמים ובלשונו היא: היום השביעי: יום השבת, כגון במאמר ר' שמעון בן יוחי "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים" (שבת קי"ח). בויקרא כ"ט משתמשת התורה בשתי משמעויות אלו באותו פסוק: "יסדרתם לכם מחרת השבת מיום הבאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה!"

בדומה למילה "שבת", גם המילה "חודש" מתייחסת לשני פרקי זמן: לרוב, הכוונה היא לכ"ט או ל"י הימים שבועיים, אך במקרא יש משמעות נוספת: "יום החדש" (יחזקאל מ"א; ו' ע"י"ש מצודת דוד), כלומר, ראש חודש.

בפסוקים רבים המציינים את זמנו של אירוע "בחודש השביעי" וכיו"ב, ולא נכתב באיזה יום בחודש, הכוונה היא לראש חודש, המשמעות השניה של המילה "חודש", כאמור. כך מפרש ר"א אבן עזרא בשם המדקדק ר' משה הכהן גייקטילא, שהגעת בני ישראל למדבר סיני "בחדש השלישי" (שמות י"ט) - היתה בראש חודש, וכמו הכתוב בשמואל (א' מ"ה, וי"פ שם ד"ק): "ויאמר דוד אל יהונתן הנה חדש מחר" - שהכוונה בו לראש חודש. וכן פירש רד"ק בירמיה (מ"א) שהיום בו נהרג גדליה בן אחיקם "בחדש השביעי" - הוא ראש החודש השביעי, אי בתשרי. זוהי גם כוונת בעל האשה השומנית כששאל אותה (מלכים ב' ד'כג) מדוע היא מבקשת ללכת אל אלישע הנביא, והרי "היום: לא חדש!"

ביאור נפלא המיישב את המקרא "דבר דבור על אופניו" שמעתי ממר אברהם נפר, תושב על, לפסוק בסוף ישעיה (ס"ב): "ויהי מני ח'ד'ש פ'ד'שו, וינדי ש'ב'ת ב'ש'ב'תו". בפסוק זה משמשים תיאורי הזמן "ש'ב'ת" ו"ח'ד'ש" בשתי משמעויותיהן, (ובכך יובן

לירד לשורש טעמן של כל הברכות.

הראשונים דנים בהרחבה בנוסח הברכות, כגון, באיזו ברכה מברכים "על" - וציוונו על נטילת ידיים, ובאיזו מברכים "ל" - וציוונו לישב בסוכה". הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, ליקט את כל נוסחאות ברכות המצוות מן השי"ס וממקורות קדומים, אל קונטרס מיוחד בספרו "נחל איתן" (עמ' ע"ו והלאה). בספר זה ניתן למצוא ברכות נדירות; על מים אחרונים, על קימה בפני זקן ועוד. בקונטרס זה, ליקט הגר"ח קנייבסקי שליט"א את שיטתם של עשרה ראשונים, מתי מברכים "על" ומתי "ל", ולאחר ביאור שיטתו של אחד מעשרת הראשונים אלו, הוא מפרט נוסחאות של ברכות מסוימות שאינן מתיישבות היטב לפי אותה שיטה. במאמר זה נטעם על קצה המזלג מקצת משיטות הראשונים.

נוסח הברכה לפי ההרגשה: בעל התוספות רי"ד (ספר המכריע ס"י ס"א ומובא ג"כ בשלטי גיבורים בסוגייתנו בשם ריא"ז בשם זקנו התהי"ד) נוקט בשיטה ייחודית, לדעתו, המברך רשאי לנסח את הברכה לפי הרגשתו. אם לבו נוטה לברך "על" - יברך כך, אם לבו נוטה לברך "ל" - יברך כך. זאת, למעט במקרה שהמברך נשלח על ידי בעל המצווה לקיים את המצווה, וכגון, הנשלח על ידי חבירו להפריש תרומות ומעשרות, יברך "על" ולא "ל", כמבואר בסוגייתנו, מפני שהנוסח "על" פירושו, שהקב"ה ציווה בתורתו על מצווה זו, ואילו הנוסח "ל" פירושו, שהקב"ה ציווה עכשיו לעשות כך, והוא הרי שליח, ופירות אלו אינם שלו וכעת אינו מצווה לעשות מאומה.

יתר הראשונים קובעים מסמרות בעניין וכל אחד מסביר בדרך, אלו מצוות נבחרו שיברכו עליהן ב"על" ואלו נבחרו שיברכו עליהן ב"ל". מכאן ואילך נתמקד בשיטת הרמב"ם (הלי ברכות פרק י"א ה"ה י"א), המסיק מסוגייתנו את הכללים הבאים.

אך ורק אדם העומד לפני קיום מצווה שהוא חייב לעשותה, מברך "ל". ברם, שליח המקיים מצווה עבור אחר, או אדם המקיים מצווה עבור עצמו אך אינה מצווה גמורה, כגון, שחיטה נשאינו חייב לשחוט, אלא שאם רוצה לאכול עליו לשחוט, או אדם שכבר החל במעשה המצווה ואחר כך התחיל לברך, כל אלו מברכים "על" ולא "ל". טעם הדבר, מפני שנוסח "ל" משמעו, שהקב"ה ציווה לעשות כך, וכך. השליח הרי לא הצטווה, גם המקיים מצווה שאינו חייב בה לא הצטווה לעשות כך, אלא ברצותו יעשנה. ואילו המברך לאחר שכבר התחיל במצווה אינו מברך "ל", מפני שלשון זו הולמת ברכה הנאמרת לפני המעשה, "אשר קדשנו... וציוונו ל", היינו: ציוונו הקב"ה לעשות את המעשה שהמברך עומד לעשות, אך אם כבר התחיל במעשה עליו לברך "על" שמשמעו, שהקב"ה ציווה בתורתו על מצווה זו [וראה עוד ברמב"ם שם ה"י י"ד בעושה מצווה לו ולאחרים].

היוצא מן הדברים, כי לדעת הרמב"ם אין נוסח ברכה קבוע לכל ברכה, מפני שהנוסח משתנה בכל מקרה לפי תנאיו.

לפיכך פוסק הרמב"ם (שם ה"ה ט"ו), כי הנוטל לולב כדי לקיים בו מצוות ארבעת המינים, מברך "על נטילת לולב" ולא "ליטול לולב", מפני שכבר בעת אחיזתו לקראת הברכה יוצא ידי חובת המצווה מן התורה; וממילא כבר החל לקיים את המצווה (כמבואר בסוגייתנו). אמנם, המברך בעוד הלולב מונח לפניו ואינו אוזח בו, מברך "ליטול לולב"! (החידוש בדעת הרמב"ם לעומת שאר הראשונים הוא, שהברכה נותרה בשתי הנוסחאות והדבר תלוי באופן קיום המצווה).

תפילין של יד ושל ראש, מצווה אחת גדולה: ה"כסף משנה" אף מרחיב את הדברים לברכות התפילין. ראשונים רבים עוסקים בשאלה, מדוע נוסח ברכת תפילין של ראש הוא "על מצוות", הרי טרם הונחו תפילין של ראש? ה"כסף משנה" מבאר לפי שיטת הרמב"ם, כי מצוות הנחת שני התפילין הרי היא כמצווה אחת גדולה, ממילא, המצווה החלה להתקיים בהנחת תפילין של יד, ומאחר שהרמב"ם סובר שנוסח ברכת מצווה שהתחילו בקיומה הוא "על", מברכים "על מצוות תפילין".

הארכנו די, אך חובה לחתום מאמר זה בפירושו של הרמב"ם (שם) את גמרתנו הקובעת: "והלכתא על ביעור חמץ". הרמב"ם מבאר, כי מאחר שהחליט בלבו לבטל את החמץ, החלה להתקיים מצוות ביעור חמץ - "תשביתו", ולפי שהחל במצווה, יברך "על ביעור חמץ"... (ועיי' מאירי מה שהקשה על זה, ועיי'ש עוד במו"צ ברמב"ם מהדורת י"ד שבת"י).

דף יא/ב אוכלין כל ארבע

איסור חמץ אחד - שתי הגדרות שונות

איסור חמץ חל כבר בערב פסח. מדין תורה, החל מחצות היום של ערב פסח, היינו: תחילת השעה השביעית, אסור לאכול את החמץ וליהנות ממנו [כך להלכה, ועיי' לקמן, כח/ב, שנחלקו התנאים בדבר זה].

חכמים חששו, כי אנשים יטעו בשעות היום ולפיכך הקדימו את חלות איסור החמץ. ההלכה כדעת רבי יהודה הסובר: "אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש". כלומר, בשעה הרביעית של היום מותר לאכול את החמץ. החל מן השעה החמישית, אין אוכלים את החמץ אך עדיין הוא מותר בהנאה ולפיכך אין שורפים אותו ובתחילת השעה השישית - שורפים [ראה במשנתנו מחלוקת תנאים].

השעה החמישית והשעה השישית, זהות, איפוא, בכך שבשתיהן שורר איסור אכילה. ברם, המעיין בלשונו של הרמב"ם נוכח לדעת, כי לא הרי איסור האכילה של השעה החמישית, כאיסור האכילה של השעה השישית.

הנה, כתב הרמב"ם (הלי חמץ ומצה פרק א' הלכה י'): "הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית, ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו, והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות, והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה". האוכל

הידעת?

באיזה מקרה חייב אדם בבדיקת חמץ, לאחר חג הפסח?

מדוע מברכים 'על ביעור חמץ' ולא 'על בדיקת חמץ'?

★ ★ ★

התשובה - ב"מאורות ההלכה" (דפים ה', ח')

בשעה שביעית לוקה - ניחא, הרי עובר הוא על איסור תורה. אך מה מקור החילוק שהתווה הרמב"ם בין איסור האכילה בשעה החמישית לבין איסור האכילה בשעה השישית?! שניהם נתקנו על ידי חכמים ובכל זאת, העובר ואוכל חמץ בשעה החמישית אינו לוקה מכת מרדות, לעומת האוכל חמץ בשעה השישית. מדוע?
 הגאון רבי יצחק זאב הלוי סלובייצ'יק זצ"ל מבריסק (חיידושי מרן רי"ז הלוי הל' חמץ ומצה), עומד על הדברים והוא מבאר אותם באופן נפלא, כדלהלן.

הבה נקרא שוב את משנתנו. "אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש". מה ביאור המילים "ותולין כל חמש". רש"י מפרש כפשוטם של דברים, שבשעה חמישית מותר ליהנות מן החמץ, שאינו אסור אלא באכילה אך לא בהנאה. הרמב"ם מסביר, כי המשנה מתכוונת להורות בכך גם את דינם של לחמי תודה [לחמים הבאים עם קרבן תודה], האסורים בהנאה בכל ימות השנה ומותר לאוכלם בלבד. עליהם קבעה המשנה, כי אף על פי שבשעה החמישית, עם חלות איסור אכילה מדרבנן, אין בהם כל שימוש, שהרי אסורים אף באכילה ואף בהנאה, מכל מקום אין היתר לשרוף אותם. מכאן למד הרמב"ם, על ההבדל המהותי בין איסור אכילת חמץ בשעה החמישית לבין איסור זה בשעה השישית.

יש איסורים שקבעו חכמים, כי על האדם להתרחק מדבר מסויים, אף על פי שחפץ זה אינו אסור בעצמותו. פעמים שחכמים קבעו כי החפץ עצמו נאסר. זהו החילוק המפורסם בין "גברא" ל"חפצא", בין איסור המוטל על האדם, לבין איסור המוטל על החפץ. מעתה, משנתנו היא המקור לחילוק בין האיסורים, שהרי היא הקובעת שאין שורפים את לחמי התודה בשעה החמישית, וסיבה אחת בלבד יכולה להיות לכך; שהחמץ אינו אסור באיסור חפצא, וממילא אסור עדיין לשרוף אותו. כלומר, מניעת האדם לאכול את הקדשים, אינה מהווה היתר לשרוף. בהגיע השעה השישית, סיבת איסור האכילה נעוצה בלחם עצמו, או אז מותר לשרוף, כפי ששורפים קדשים טמאים.

ברור, איפוא, מדוע העובר על האיסור בשעה החמישית אינו לוקה מכת מרדות, והעובר על האיסור בשעה השישית לוקה מכת מרדות, לפי שמכת מרדות חייבו חכמים רק באיסורים כדוגמת איסור התורה שאסרה את החמץ עצמו, ומאחר שרק בשעה השישית אסרו חכמים את החמץ באיסור "חפצא", כאיסור התורה, האוכל בשעה השישית בלבד לוקה מכת מרדות. (ועייני מה שהוסף לדייק מלשון הרמב"ם. ועיי' "מגיד משנה" הל' שבת פרק א' הל' ג', שחיוב מכת מרדות הוא על איסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה. ועיי' מה שהרחיב בעניין זה הפרי מגדים בפתיחה הכוללת ח"א אות כ"ד-כ"ה ובישועת העמקים" כלל טו).

השימוש בכינוי הקניין החבור = הוי"ו הסופית: בחדש, בשבת: כוונת הנביא היא שייבא כל בשר להשתחוות לה' מדי חדש - שלשים יום, "בחדש" - בחדש, הלא הוא ראש חדש, "ומדי שבת" - בכל שבעה ימים, "בשבתו" - ביום השביעי של אותו שבוע.
 להערות ותוספות לפינה הלשונית:
 frank@geronimedia.net

עילוי בשמת
 אמנו מרת

נעמי גרטרוד קליין ע"ה
 בת הר"ר יהודה הירש ז"ל
 נלב"ע כ"ו טבת תשנ"א
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצחה ע"י ילדיה שחיו
 (משפחות קליין - לביא)

לעילוי בשמת
 הר"ר אברהם יהושע תפוחי ז"ל
 ב"ר יונה ז"ל נלב"ע כ"ב טבת תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי בשמת
 הר"ר מנשה וסרצוג ז"ל
 ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ"ב טבת תשל"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי נראה אחרת

**לאור קריאת גדולי ישראל:
 כולנו לומדים את הדף היומי
 והלכות הפסח**

השבוע מתחילים בלימוד!

חדש! כדי שתגיעו מוכנים לחג, הדף היומי במסכת פסחים עם הלכות החג

32 בלבד
 ליחידה בקנייה מרוכזת של 10 גמרות ויותר מחיר ליחידה - 36 ש"ח

ארגון "מאורות הדף היומי" פועל לטובת לומדי הדף היומי. מהיום, מסכת פסחים בעירוף הלכות חג הפסח. כך תזכו בלימוד יומי בהיר ונוח, בספר מהודר אחד. דווח כפול ומכופל ללומדי הדף היומי.

לפרטים והזמנות: 1-700-500-151

מוקדי הפצה: משרדי מאורות - בני ברק; וגמן 1 פינת חתם סופר 5. ירושלים: שרי ישראל 14. אשדוד: רבא 5. רכסים: הוורדים 5. הפצה ראשית פלדהיים

למנויים, תרומות והנצחות ובכל ענין
 טל 03-6160657

כתובת המערכת: רח' הרב וגמן 1 (פינת חתם סופר 5) ת.ד. 471 בני ברק טל. 03-6164725 פקס. 03-7601020
 למנוי בדואר אלקטרוני: meorot@meorot.co.il